

СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СРБИЈЕ У XXI ВЕКУ

КУЛТУРА

ОСНОВА ДРЖАВНОГ И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

ЗБОРНИК РАДОВА СА СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. XI 2016. У СРПСКОЈ АКАДЕМИЈИ НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ, ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

За разлику од претходних скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који су били посвећени образовању и науци, скуп о култури представљао је посебан изазов јер је сам појам културе у великој мери флуидан, без јасно омеђених граница. Стога је овај скуп тематски био ограничен на питања културе као основе државног и националног идентитета. Упркос оваквом тематском сужавању, радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику представљају тек наговештаје дубине проблема са којима се суочава култура у времену цивилизацијске транзиције чији смо сведоци и учесници.

А. Костић

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 39

CULTURE

**THE BASIS OF STATE'S AND
NATIONAL IDENTITY**

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON NOVEMBER 24th and 25th, 2016

Accepted for publication at the 9th Session of the Department of Social Sciences,
held on November 7th, 2017, after being reviewed by academician
Kosta Čavoški and corresponding member Aleksandar Kostić

EDITOR

Corresponding Member

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 39

КУЛТУРА

**ОСНОВА ДРЖАВНОГ И
НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА**

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. НОВЕМБРА 2016. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на IX седници Одељења друштвених наука,
одржаној 7. новембра 2017. године, на основу реферата академика
Косте Чавошког и дописног члана Александра Костића

УРЕДНИК

дописни члан

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор и коректор
Светлана Стојковић

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-747-4

Штампа
Colorgrafx, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 11 | Александар Костић: *Поводом циклуса скупова „Сйрашеишки йравци развоја Србије у XXI веку“*
- 13 | Реч Владимира С. Костића, председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Реч Владана Вукосављевића, министра културе и информисања Републике Србије: *Мојући йринципи културне йолиџике у Србији*
- 23 | Бранко Кукић: *Место културе у дујорочним сйрашеијама државе*
- 31 | Горица Мојовић: *Законски оквири културне йолиџике и начини финансирања*
- 41 | Ивана Стефановић: *Инсйиџиџије културе, култура инсйиџиџија*
- 67 | Зорица Томић: *Културна йолиџика у развијеним земљама: йроблем йоређења, йроблем йерџеџије*
- 77 | Иван Ивић: *Улога образовној сисџема у очувању културне йрадиџије*
- 87 | Небојша Брадић: *Креативне индустрије и йржиџије*
- 101 | Дивна Вуксановић: *Улога медија у сйварању образаца у култури*
- 113 | Ирина Суботић: *Музеји у Србији данас – у светлу сйаџисџике*
- 129 | Вишња Кисић: *Музеј као йросџор еманиџиџије: замислање музеја сйрашеиџије*
- 151 | Тијана Бугарски Палковљевић: *Музеји данас: Галерија Маџиџе срџске – живи музеј*
- 169 | Предраг Пипер: *О улози националне академије у обликовању културне и језичке йолиџике*
- 181 | Дарко Танасковић: *Срџско културно наслеђе у докуменџима и йракси међународне заједнице*

- 193 | Милован Данојлић: *Пледаје за елиџну културу*
- 201 | Ласло Вегел: *Јуџословенски и џосџуџословенски иџенџиџеџи*
- 207 | Невена Даковић: *Иџенџиџеџске маџриџе: la jeunesse désaffectée и уморни раџници (Србија, 2010–2015)*
- 221 | Борислав Стојков: *Очување и развој иџенџиџеџа џраџа у Србији – искушење данашњеџ урбанизма*
- 249 | Бојан Ковачевић: *Моџћности креативноџ уџрављања џраџом?*
- 265 | Милена Драгићевић Шешић: *Инџиџиџуџионални и независни акџери у заједничком деловању: стџраџеџе џавно-џивилноџ џарџнерџва – џледаје за ауџномију кулџуре*
- 287 | Дијана Милошевић: *Независна кулџурна сцена Србије и одлив умеџника*
- 299 | Радослав Зеленовић: *Кулџурна добра као необновљиви ресурси*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Култура: основа државног и националног идентитета“ који је одржан у Српској академији наука и уметности 24. и 25. новембра 2016. године. Скуп посвећен култури трећи је у оквиру циклуса од пет скупова под заједничким насловом „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“. Претходна два скупа била су посвећена образовању и науци, а следе скупови о економији и државном уређењу, чиме би у оквиру поменутог циклуса били обухваћени најзначајнији сегменти државе и друштва.

За разлику од претходних скупова посвећених образовању и науци, областима чији је опсег мање или више јасно одређен, култура је домен чије су границе флуидне, а видови испољавања до те мере разноврсни да је једним скупом, ма колико био амбициозно замишљен, немогуће захватити све њене аспекте. Стога је овај скуп тематски био усмерен на културу као основу државног и националног идентитета. Међутим, већ у припреми скупа се показало да је и такво сужавање фокуса недовољно да би се проблеми културе у овом контексту сагледали на систематичан и тематски хомоген начин. Недоумице су се кретале од дилеме да ли култура треба да буде у функцији промовисања државног и националног идентитета до питања у којим видовима и каквом државном политиком би она могла то да буде. Поменуте недоумице и ширина опсега који захвата појам „култура“ неизбежно су довеле до тога да је овај скуп тематски мање хомоген од претходних скупова посвећених образовању и науци. Ова хетерогеност се примећује већ површним увидом у садржај Зборника јер се питања покренута на овом скупу крећу од проблема финансирања културе до питања елите која културу ствара, од очување културне баштине до општих смерница и странпутица у културној политици Србије.

Оваква хетерогеност може бити предмет критике, али притом се мора имати у виду природа феномена који је на овом скупу размотрен. Разлике у ставовима о томе шта је култура и која је њена улога нису биле само концепцијске природе, кроз њих се понегде назирао и политички и идеолошки став што је, чини се, одувек било у већој или мањој мери инхерентно свакој расправи и разматрању проблема у култури.

Стога овај Зборник није збир сложено усмерених мишљења и предлога о томе како да се стање у култури Србије побољша и како би култура могла да буде основа државног и националног идентитета. Он је, могло би се рећи, драгоценост сведочанство о тренутку глобалне цивилизацијске транзиције чије дубине у највећој мери нисмо свесни нити је до краја разумемо, а која се одражава и на стање културе у Србији. Најзад, овај Зборник је и сведочанство о начину на који у овом тренутку културна елита у Србији види проблеме културе и њене улоге у друштву.

А. К.

УЛОГА МЕДИЈА У СТВАРАЊУ ОБРАЗАЦА У КУЛТУРИ¹

Дивна Вуксановић

Факултет драмских уметности, Универзитет уметности, Београд

Сажетак: Основна интенција чланка јесте да сугерише повезивање света културе с вредношћу слободe, као и да се поткрепи тврдња да у неслободном друштвено-економском амбијенту еманциповане културе треба да афирмише „образце“ отпора, односно контракултуру. Отуда саопштење преиспитује, у оквирима филозофије културе и медија, генерално узевши, али и у конкретном контексту појављивања, културалне/медијске образце као истраживачки проблем, било да је реч о полазним претпоставкама о томе да се култура може свести на одређене модусе постојања или пак да су они исход, односно резултат спроведених емпиријских истраживања у области живота у култури, те полазиште за будуће пројекције развоја. У вези с овим, надаље, текст радикално доводи у питање интенције наручилаца оваквих пројеката у области културе, које се, по нашем уверењу, састоје у чињеници да се на темељу података добијених у емпиријским истраживањима – а који почивају на нерелевантним претпоставкама – вреднује, а потом и стратешки планира будући културални развој, односно потенцијално управља главним токовима културалног живота одређене средине (у нашем случају – Србије). Насупрот емпиријским истраживањима спроведеним у области културе, овде се залажемо за претходно критичко промишљање шта јесте, заправо, култура, а потом и може ли се она уопште редуковати на одређене појавне облике, емпиријске дате или образце понашања и деловања.

Кључне речи: модели у култури, слобода, контракултура, вредности у култури, критички приступ култури

Филозофија културе би, извесно, требало да се бави појмовима у култури; такође, и методама које ове појмове захватају. Слично је и са филозофијом медија која је, уз то, у тесној релацији с поимањем света културе. Евидентно је, међутим, да се у новијим студијама о култури и медијима ова питања изнова не отварају, те да се преко њих у област теорије о култури/културама некритички уводе како одређени концепти тако и њима одговарајуће методологије истраживања. Једна од често коришћених истраживачких метода – испитивање образаца у култури, постаје, како се чини, тренд у области емпиријских истраживања о култури, а без претходно обављеног рефлектовања самих појмова културе, као и образаца/модела који се употребљавају у овим истраживањима. Притом, таква истраживања, која се реализују без претходно проблематизованих основних појмова, као и методологије, најчешће служе за

1 Мирјани Мимици Вуксановић и Милентију Пуру Вуксановићу, с поштовањем и љубављу.

пројектовање будућег развоја у култури (а под утицајем савремених медија) и упитно је да ли имају икакав хеуристички значај.

Наиме, о култури у Србији се, у последње време, често говори нумеричким језиком, неретко посредством статистичких података и анализа, као и апстрактних модела и образаца који би требало теоријски да утемеље и објасне суштину културе што се догађа овде и сада, било да је медијски посредована или не. Иза оваквих истраживања, дизајнираних по одређеним и најчешће унапред задатим вредностима, мерилима и „моделима“, стоје или интенције описа и анализе културалних дата, те извлачење закључака с обзиром на прикупљене и обрађене „чињенице“, или пак намера да се на овакав начин добијени подаци употребе у сврху евидентирања затеченог стања у области културе, као и пројектовања реперних тачака и „модела“ будућег развоја. Покаткад, додуше, на основи оваквог интерпретирања културе стоје и критичке интенције, али ми овде желимо да укажемо на потребу не критике ради критике (културе), већ на недостатност методе свођења сфере културе на одређене интерпретативне моделе, пре него што се утврди шта култура јесте или шта би она уистину требало да буде. Надаље, овде културу нећемо третирати као „димензију“ или сектор друштвених делатности, већ као мерило слободе, што ће уједно послужити и као наша оперативна (радна) дефиниција културе.

Тиме се, а приори, не залажемо ни за какав методолошки анархизам, вредносни релативизам, нити за било шта слично, већ за такву једну филозофију културе, као и њену релацију с медијима, која ће, уместо да културу чита кроз одређене интерпретативно-пројективне моделе – а што је, према нашем мишљењу, методолошки рискантно – преиспитивати живот у култури са становишта (могућности) освајања слободе. У датом случају, бавићемо се критиком интерпретирања културе преко одређених модела или образаца апстрахованих из емпирије живота у култури одређене епохе или заједнице, а без претходних, критичких рефлексивних о самом појму културе, који нипошто није саморазумљив, већ, напротив, одговара интерпретативној тачки гледишта самог аутора/ауторке/групе аутора истраживања. Тако се, илустрације ради, још у књизи Милана Ранковића, објављеној седамдесетих година прошлог века, наводи велики број разноврсних дефиниција културе, које припадају различитим школама мишљења, оријентацијама и струјањима у оквиру опште социологије културе (уметности). „Различите оријентације у социологији културе најчешће проистичу из различитих схватања културе. Тако су, на пример, два америчка теоретичара регистровала

257 различитих дефиниција културе. Преглед најпознатијих и најкарактеристичнијих дефиниција културе пружа велику разноврсност.²

За нас култура има првенствено еманципаторски карактер, и то у двоструком значењу – еманципација је како њен пут тако и сам циљ културе. И као што без извесног степена слободе нема стваралаштва, развоја, па ни рецепције ни критике културе, тако нема ни еманципације којој култура није дала свој властити печат и допринос. Интерпретирање и развијање културе према одређеним, унапред утврђеним моделима и обрасцима нарушава њен спонтанитет, али уједно маскира и њено класно порекло. Ако кажемо да је култура дијалектична, и нужно у спору са самом собом, онда је теорија о обрасцима у култури одличан повод да се о њој не мисли статично, већ дијалектично, не догматски него критички. Стога ћемо, на овом месту, покушати да подвргнемо критици ову културолошку парадигму – мада уопште не претендујемо на потпуност једне такве критике – показујући како је она грађански, дакле, класно, утемељена, и да је, као таква, спорна са становишта еманципације како саме културе тако и медијских и друштвених релација у њој.

У начелу, сматрамо да је полазиште за истраживања у култури по принципима њеног моделовања засновано на нерелевантној претпоставци да се из једне јединствене идеје културе могу апстраховати њени појединачни емпиријски елементи (моменти), сведени на конкретне артефакте, сагледане у распону од кованих новчића до Iphone-a, на пример.³ Чак и када се, у новијим теоријама културе о овом феномену говори у плуралу, дакле, као о културама и њиховој аутентичности, оригиналности и хетерогености, те несводивости на једну универзалну културу, методска редукција на анализу артефаката служи дисциплинама попут етнологије, антропологије или социологије за опис стања једне заједнице, која, полазећи од културалних дата, дефинише специфичне обичаје, човека/жену или пак читаво друштво, управо с обзиром на истражене претпоставке. И надаље, на основу тога, а руководећи се концепцијом културе мишљеном као пуки збир емпиријских дата или артефаката, могу се антиципирати не само будући развој у култури

2 Milan Ranković, *Opšta sociologija umetnosti*, Svetozar Marković, Beograd, 1983, стр. 9.

3 “A **cultural artifact** is an item that, when found, reveals valuable information about the society that made or used it. What is qualified as a cultural artifact? Burial coins, painted pottery, telephones, or anything else that evidences the social, political, economic, or religious organization of the people whom they belonged to can be considered cultural artifacts.” У: “Cultural Artifact: Definition, Examples & Quiz”, Education Portal, на страници: <http://education-portal.com/academy/lesson/cultural-artifact-definition-examples-quiz.html#lesson>.

него и ускладиштити подаци који ће, евентуално, послужити будућим генерацијама истраживача за емпиријске увиде и накнадне спекулације о културама, медијским и друштвеним заједницама што су им претходиле (идеја временске капсуле /time capsule/).⁴

Моделовање у култури (Cultural Modeling) може се одредити као конструисање оквира за различите интерпретације у култури, изведене на темељу заједничког, општег „рама“ за сваку појединачну културу, као њен владајући образац, или више њих. На основу тога се, рецимо, за културу на нашим просторима може тврдити да је „патријархална“, „турбо-фолк“, „таблоидна“ или „с националним предзнаком“, а да се, притом, иза сваког овог обрасца може ишчитати одређена идеологија или идеолошка критика. То, практично, значи да су модели или образци у култури, пре свега, вредносно утврђене парадигме, посредством којих се врши друштвено валоризовање актуелног света културе, обичаја и наслеђа, као и њихових деривата. У једној од дефиниција поменуте методологије наводи се, међутим, да иако су ове парадигме првенствено менталног (а не емпиријског) карактера, на нивоу индивидуе оне делују у домену несвесног.⁵ Из овога се, даље, може ишчитати да опште менталне представе о култури (које, између осталог, данас генеришу медији), сагледане кроз одговарајуће моделе, заправо, могу утицати на индивидуално несвесно, и тиме битно одредити живот појединца/појединке у култури. Ипак, поставља се питање како уопште долазимо до ових менталних образаца који делују на несвесно. Једна од заснованих претпоставки јесте та да медији масовних и нових комуникација обављају ову схематизујућу активност, чиме су, заправо, у супротности са културом, као носиоцем идеје и вредности слободе.

Можда је управо то разлог што се један број теоретичара, анализирајући друге културе, не користи методом моделовања, већ „вредносно оријентисаном методом“ (The Value Orientation Method – VOM)⁶, као „алатком“ за утврђивање „разлика“, првенствено када је реч о компарирању, контрастирању и сл. довођењу у релацију различитих (схватања)

4 Исто.

5 “Every culture has its own mental model for functioning in the world. Cultural modeling is a mental framework based on shared ideas, attitudes and modes of behavior that span a society. Cultural models exist within individuals at the subconscious level and guide people in organizing information, making decisions and developing beliefs. Simply put, a cultural model is a simple mental tool people use in order to understand the people and world around them.” Вид. “What is Cultural Modeling”, на страници: http://www.ehow.com/info_8625962_cultural-modeling.html.

6 Вид., нпр., Tom Gallagher, “The Value Orientations Method: A Tool to Help Understand Cultural Differences”, на страници: <http://www.joe.org/joe/2001december/tt1.php>.

култура (cross-cultural situation, communication, etc.). Занимљиво је да овај метод истраживања, у свом крајњем исходу, има као последицу то да се њиме указује на вредности одређене културе, које потом утичу и на „владајуће културалне матрице“. Наиме, такозвани Клакхонов (Kluckhohn) метод, или VOM, јесте метод који доводи у релацију културу и вредносне оријентације, првенствено у функцији предвиђања промена у одређеној средини, при чему се утврђују тј. истраживачки презентују основна правила понашања у култури која утичу на формирање одређених културних матрица.⁷ Речју, из овога се види да одређене вредности, у овом случају – вредности у култури, формирају конкретне „матрице“, те да су обрасци или модели у култури ништа друго до компримоване и апстраховане вредности једне културе (у нашем случају, то би била култура Србије), односно пројекције тих вредности у одговарајуће теоријске моделе који, такође, имају некакво, најчешће нерелевантно, вредносно полазиште, а које потиче од претходног поимања културе.

Истовремено, ваља нагласити да се, напоредо с овим, на емпирији заснованим истраживањима, у нас у пракси догађају и својеврсни „културни ратови“, упадљиво вођени у домену медија, као и унутар самих институција културе, али и на плану усмерења политике и праксе у култури, с обзиром на претензију ове или оне идеологије која себе види као промотера одређених вредности, а са тенденцијом успостављања доминације над оним вредностима које су или мањински заступљене, или су пак различите у односу на тренутно „владајући образац“ у култури.⁸ Примера ради, у књизи *Културни рат у Србији*, Слободан Антонић, преузимајући ову синтагму од Хантера (Hunter),⁹ сматра да је „то рат који једна фракција елите води против одређених вредности.“¹⁰ Након позивања на америчку сцену, те анализирања ситуације у Србији, детектује се „механизам хегемоније“ који, по мишљењу овог аутора, не спада у опсег ратова у култури, али „води истом циљу“.¹¹ Напоследку, тај циљ се остварује, како у уводном делу књиге резимира Антонић, путем успостављања „институционалног империјализма“, који стоји насупротив (пожељној) деполитизацији институција културе у Србији.¹²

7 Упор. Rory Remer, *Values Orientations: Cultural Strange Attractors*, University of Kentucky, April 1998, на страници: www.uky.edu.

8 Вид. Slobodan Antonić, *Kulturni rat u Srbiji*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.

9 James Davison Hunter, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, Basic Books, New York, 1992.

10 Slobodan Antonić, *op. cit.*, стр. 9.

11 Исто.

12 Исто.

И надаље, борба за вредности и њихово присвајање, а која искључује друге вредности у култури, детаљно је приказана, нешто раније, и у чланку Милана Ранковића, под називом: „Зашто култура не може да победи“. Наиме, прогласивши себе за елиту, одређена групација радника у култури негира, тврди овај аутор, постигнућа у култури свих осталих и, штавише, ангажује се у борби против „некултуре“ истим, односно некултурним и агресивним средствима, чиме се остварује јаз, дихотомија у самој култури, дакле, међу посленицима и ствараоцима, која постаје поприште не само битке за интерпретацију и позицију моћи у домену културалне праксе него и кључно место за идентификовање шта је култура и шта би она уистину требало да буде. Позиција оних који одлучују о томе шта је културно, а шта није, јесте, заправо, став ароганције, који у себи крије, по нашем мишљењу, истину класне разлике између тзв. културних и некултурних, односно између појединих актера у сфери културе.

У поменутом тексту, Милан Ранковић ову проблематку сагледава на следећи начин: „Људи који себе сматрају културним, мада сопствено оцењивање у том смислу није увек поуздано, сматрају да имају право да поделе читаво човечанство на две, често сурово супротстављене групе: културне и некултурне људе. Људи који себе по сваку цену хоће да виде као културне, не само да деле све људе на поменуте две групе, већ деле и саму групу културних. Међу културним формирају, често само у својим главама, културну елиту, у коју спадају најкултурнији међу културнима. Тако се та врста културних, која је иначе најбројнија, залаже за културни елитизам, који се замишља као сфера недоступна обичним људима, не само некултурнима, већ и полукултурнима.“ Дакле, из наведеног се јасно види да се овде култура перципира као својеврсно место моћи, што, надаље, консеквентно води у оно што амерички истраживачи и Антонић називају „културним ратовима“, а што је, дакако, на делу и у Србији. Ова борба се јасно пресликава и на теорије културе, а преко интерпретирања образаца у култури, који се узајамно боре за превласт у сфери културалне праксе.

У наставку текста, Ранковић ситуацију која евоцира „ратове у култури“ елаборира на следећи начин: „Док ова врста културних, коју ћу назвати културно агресивним, настоји са великом енергијом да шири око себе културу на некултуран начин, дотле су припадници културне елите у пракси борбе против некултуре углавном културно неефикасни.“ И напоследку, и Ранковић, поводом културе, долази до теме о ратовима: „Културни људи, већ по дефиницији, нису спремни да убијају друге људе. Али, савремена друштва још увек решавају своје највеће проблеме ратовима, [...]“. Овде, аутор, наравно,

није мислио на тзв. „културне ратове“, већ на збиљске ратове. Стога је, по нашем мишљењу, култура данас превасходно везана за идеју слободе и еманципације, како унутар саме културе тако и у домену одређене друштвене заједнице, па све до, како би се то марксистичким речником исказало, свеопште еманципације, која би важила за читаво човечанство. Јер насупрот идеји слободе стоје управо савремени ратови и поробљавање, изабљивање, као и доминација једних у односу на друге, грађанске над радничком класом, прекаријатом и незапосленима, богатих над сиромашнима, елита над потлаченима. Она грађанска култура која својим чињењем или нечињењем обезбеђује status quo владајућим капиталистичким елитама, представља само идеалну допуну праксе неслободе, па је тако она, по нашој дефиницији, некултурна, чак и када за себе присваја предзнак „еманципаторског“ модела политике у култури.

Моделу у култури који проистичу као последица највећег броја актуелних анализа, с једне стране, настају као полазна претпоставка истраживања (која их потом научно верификују или, евентуално, оповргавају – дакле дедуктивно) или као резултанта и синтеза анализираних података, тј. као онај теоријски конструкт што је проистекао из прикупљеног, селектованог и научно обрађеног емпиријског материјала, а који може послужити као образац за идентификовање одређеног стања или вида понашања у култури. У сваком случају, ти модели или обрасци, дакако не произвољно формирану, попут стереотипова, одређују даља теоријска истраживања у домену културе, која се на њих надовезују, и представљају користан материјал за рефлексije о култури. На другој страни, они најчешће служе за осмишљавање, усмеравање и преусмеравање развоја у култури у жељеном правцу, тј. за даља обликовања кретања у култури, а на основи обављених анализа постојећег стања и утврђивања вредносних приоритета будућег развоја. Несумњиво је, надаље, да су истраживања о културним моделима вредносно обојена, и штавише класно утемељена, било да се заснивају на заговарању status quo стања у култури (утврђивање чињеница, опис стања и конструкција теоријских образаца) или на пројектованим променама.

Позната је, међутим, чињеница да статистички или емпиријски уобличени подаци о култури не говоре одвише о стварном стању и суштинским проблемима у овој области људског деловања, колико о њеним актерима, носиоцима и „резултатима“ у целини узевши, или пак у појединим областима истраживања, било да је реч о институцијама, организацијама, министарствима и установама културе или истакнутим

појединцима/појединкама, културним делатницима/делатницама. Дакле, опис културне праксе неке средине, манифестован искључиво кроз квантитативне показатеље, готово да нимало не говори о правом стању у култури, бар док се успешно не дефинише њен појам, односно колико-толико не одреде вредности које стоје у основи тог концепта, чиме се нужно враћамо на почетак излагања.

Стога се као допуна оваквим испитивањима и на њима заснованим тумачењима често користе квалитативна истраживања – рецимо, дубински интервјуи и сл., не би ли се дошло до одговарајућих мњења у овој области, и тиме постигао ефекат „рефлексивности“. Речју, осим квантитативних података, добијених у сврху интерпретирања актуелног стања у култури, важна су и мњења њених актера, публике, посредника, критичара, лидера, теоретичара, креатора јавног мњења и сл., како би се коначно установило затечено стање, те, евентуално, предузеле активности у смеру пројектовања друштвено-пожељног развоја. Ово, свакако, у извесној мери доприноси „субјективизму“ у истраживачкој пракси, али који је унапред осмишљен и контролисан тако да представља „компензаторску допуну“ објективистички усмереним, квантитативним истраживањима, спроведеним по узору на методологију позитивних наука. Комбиновани приступ, односно и квантитативна и квалитативна истраживања уједно, доприноси, најзад, утиску да се актуелна сцена у култури може интерпретирати у духу (строге) науке, те да се подаци и њима одговарајући модели могу препознати или операционализовати у одређеној културалној пракси, што заправо значи да утврђивање оваквих модела може послужити за рефлектовање постојећег стања или имплементирање одређеног образаца у некој средини, а с обзиром на одговарајуће вредносне претпоставке.

Визије (истакнутих) личности о развоју у култури, мање или више утемељене у анализама (не)постојећих и (не)развијених потреба за садржајима из области културе, такође могу допринети сагледавању, рефлексiji, критици актуелног стања у култури, те утицати на даљи развој у култури одређене заједнице. При свему овоме, бар на први поглед делује да ту нема ничег спорног. Истраживања се релативно успешно спроводе, подаци обрађују и смештају у одређене типологије, категоризације, конструисане моделе и обрасце понашања, и допунски интерпретирају у духу квалитативних истраживања, уобличених од стране водећих теоретичара у сфери културе, као и виђенијих носилаца вредности одређене средине. Осим тога, међу постојећим моделима културе и њеног развоја, обично се успоставља одређена вредносна хијерархија (доминантна култура и поткултуре, алтернативне

и контракултуре, елитна и популарна, и др.), сходно владајућим критеријумима вредновања у овој области истраживања, односно у самој пракси, као и, шире гледано, у читавој друштвеној заједници. Заправо, модели, обрасци и типологије се увек већ одређују према једном унапред претпостављеном, али обично недефинисаном појму културе, чак и када је реч о некаквој оперативној дефиницији појма и термина 'култура' (слично стоји и с појмом медија). Чини се, с овим у вези, да у научној заједници која се бави питањима културе и медија нема начелне сагласности о томе шта је, уистину, предмет истраживања, што нимало не инхибира исту ту заједницу да се, на емпиријски, дакле истраживачки начин бави овим појмовима, као и обрасцима који их „дефинишу“.

С тим у вези, може се изнова отворити питање шта је, у ствари, култура и/или шта би она требало да буде. Имајући у виду многобројне дефиниције културе, као и теоријске интерпретације које почивају на имплицитно или експлицитно одређеном појму културе, рекло би се да је данас још теже истражити постојеће стање у култури, те изложити одговарајуће, оптималне моделе и правце њеног даљег развоја. Многобројни интерпретативни расколи, с једне, или пак редукционизми у тумачењу света културе, с друге стране, углавном одмажу покушајима да се одговори на основну дилему шта је култура и како разликовати културне од тзв. псеудокултурних вредности. У овом смислу, појам културе је, чини се, преширок, и може у себе инкорпорирати готово све што су трагови материјалне и духовне баштине човечанства, док је, на другој страни, овај појам, као, уосталом, и сви теоријски одређени концепти, подложен приземном идеологизовању, као и наменском уклапању у постојеће/владајуће интерпретативне парадигме теорија о култури/културама данашњице.

У погледу методе „моделовања“, примењене како на појам културе тако и на праксу, може се рећи да је она крајње дискутабилна, и то из више разлога. Најпре, реч је о релативно новој научној методи, која преко одређених схема и прототипова, тако је бар у природним наукама, треба да потврди (одговарајуће замисли) у емпиријској реалности. Међутим, када је реч о друштвеним појавама или о појавама у култури, те процесима, активностима и сл., поставља се питање да ли је ова методологија прикладна за коришћење, имајући у виду проблематичан статус модела, сагледан у контексту односа идеално–реално. Наиме, ако се дескрипције постојећег стања у култури чине недостатним у погледу научне заснованости, отуда нужно не проистиче да ће управо моделовање одређених образаца у култури решити проблем

дефинисања обима, садржаја и слојевитости самог појма културе, што је од прворазредног значаја за филозофију културе/култура. Поготово ако појам културе схватамо као дијалектички, дакле у кретању (развоју). Тада би сваки идеални/реални образац у култури имао свог опонента, с којим би, најшире гледано, био у дијалектичком сукобу, творећи један флуидни „модел“ кретања који је у супротности, односно у сукобу са самим собом и вредностима које заступа.

Данас другу страну дијалектике у култури чини свет медија, односно тзв. „медијске културе“, заступајући, углавном, огољену логику капитала (индустрија медија, забаве, културе, односно тзв. „креативне индустрије“) и грађанских вредности. По нашем уверењу – ако се изузме деловање алтернативних, герилских, пиратских медија – постварени медијски садржаји садашњег времена у директној су супротности и сукобу с вредностима слободе, па самим тим и нашег схватања културе. Отуда аутентична култура, која у себе инкорпорира вредност слободе, треба да буде усмерена на критику како друштва тако и света медија, истрајавајући у негативном моменту отпора и дијалектичке борбе супротности, све док се постојећи поредак радикално не измени. А до тада, еманципаторску улогу не само унутар света културе, схваћеног у ужем смислу речи, већ и читавог друштва, треба тражити у културама отпора или на таласу континуираног контракултурног деловања.

ОДАБРАНА БИБЛИОГРАФИЈА

- “Cultural Artifact: Definition, Examples & Quiz”, Education Portal, <http://education-portal.com/academy/lesson/cultural-artifact-definition-examples-quiz.html#lesson>.
- “What is Cultural Modeling”, http://www.ehow.com/info_8625962_cultural-modeling.html.
- Antonić, S., *Kulturni rat u Srbiji*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.
- Gallagher, T., “The Value Orientations Method: A Tool to Help Understand Cultural Differences”, <http://www.joe.org/joe/2001december/tt1.php>.
- Hunter, J. D., *Culture Wars: The Struggle to Define America*, Basic Books, New York, 1992.
- Ranković, M., *Opšta sociologija umetnosti*, Svetozar Marković, Beograd, 1983.
- Remer, R., *Values Orientations: Cultural Strange Attractors*, University of Kentucky, April 1998, www.uky.edu.

THE ROLE OF MEDIA IN CREATION OF PATTERNS IN CULTURE

Divna Vuksanović

Faculty of Dramatic Arts, University of Arts, Belgrade

Abstract. Basic intention of this article is to suggest connecting of the world of culture with value of freedom, and to support claims that, in a non-free social-economic environment, emancipation of culture should promote “patterns” of resistance, i.e. counter-culture. That is why the announcement questions, within the frame of philosophy of culture and media, the cultural/media patterns as a research problem in general, but also in the specific context of appearance, no matter whether we start from presumptions that culture can be reduced to certain modus of existence, or that this modus is the outcome, i.e. result of empirical research in the area of life in culture, and therefore a starting point for projections of future development. In relation to this, the article further radically questions intentions of procurers of such projects in the area of culture, which, in our belief, are in the fact that, based on data obtained through empirical research – and which are founded on non-reflected assumptions – future cultural development is first evaluated and then strategically planned, i.e. main streams of cultural life in certain area (in our case – in Serbia) are potentially being managed. Contrary to empirical research, we are here advocating prior critical deliberation on what culture actually is, and then whether it can be at all reduced to certain phenomenal forms, empirical data or patterns of behavior and acting.

Key words: models in culture, counter-culture, values in culture, critical approach to culture

